

Snabbkurs i författarkonsten

Gunnar Björing

Boksidan

Innehåll

	sida
Inledning	3
Anslaget	4
Miljöer	9
Personer	16
Händelser	21
Dialog	28
Inre monolog	33
Inledningar	34
Checklista	36
Övningar	38

Copyright: Förlaget Boksidan 2007
Box 558
146 33 Tullinge

Snabbkurs i författarkonsten, ISBN-nummer: 978-91-86199-28-9

Du får gärna kopiera detta kursmaterial, men sätt då in 5 kronor per kopia på Boksidans plusgirokonto: 199 84 51-7, eller bankgirokonto: 5459-3074. Skriv på inbetalningen att det gäller boken ”Snabbkurs i författarkonsten”.

Inledning

Antagligen blir de flesta historier som påbörjas aldrig blir slutförda. Ibland kanske för att författarna inte tror att de kommer att bli tillräckligt bra. Vilket gör att de får sådan vånda inför varje nytt ord att de inte kommer vidare, eller fastnar i ett ständigt editerande av det redan skrivna. Editerande bör anstå till dess att hela historien är klar och de som kör fast bör ha i åtanke att väldigt lite av allt det som skrivs är bra. Det som syns i bokhandelsdiskarna är bara en liten del. Den lilla del som redaktörerna tyckte var god nog. Så det är kanske inte så troligt att de tycker att just din historia är tillräckligt bra. Men det spelar ingen roll! Även om ingen annan ens kommer att vilja läsa den till slutet, har du i alla fall skrivit den. Du har skapat din värld, med dina människor och dina miljöer. Det är både roligt och något att vara stolt över. Bara du inte fastnar i skrivarvänder, för då blir skrivandet till en plåga.

Jag tror att de flesta som får en idé till en roman, först får en idé om själva storyn. Det är oftast storyn som är det kreativa i en roman, resten är ett hantverk. Det finns naturligtvis undantag, romaner med nytänkande beträffande hur till exempel miljöerna beskrivs. Det betyder inte att dylika romaner är underhållande läsning, kanske är det tvärtom. Det finns till och med romaner som inte har någon egen story över huvud taget, men som ändå är mycket underhållande. Denna kurs går inte djupare in på dylika frågor, istället handlar den om hantverket att klä en story med händelser, personer, miljöer och dialog.

Anslaget

För att en story ska bli till en bok krävs det att författaren hittar lämpliga ord för att beskriva den. Därtill måste orden hänga ihop och de ska bilda text som flyter. Texten bör dessutom inte vara allt för spretig och den ska passa för den tänkta storyn. För att lyckas med detta på bra sätt bör författaren, enligt min erfarenhet, tänka igenom och ta ställning i ett antal viktiga frågor som här sammanfattats som anslaget. Därefter bör, som regel, samma anslag behållas genom hela berättelsen. Dessa viktiga frågor är:

- ✍ Berättarformen, dvs. relationen mellan dig och din huvudperson. Ofta är författaren huvudperson (jag-form), ännu oftare är författaren utomstående och även huvudpersonen är skildrad i (han/hon-form). Det kan även vara flera jag (ovanligt) eller flera han/hon (vanligt) vars tankar och göranden läsaren får följa igenom romanen.
- ✍ Berättarögonen. Med berättarögonen menas den som betraktar det som sker i historien. Om historien strikt följer en person är oftast allt sett ur den personens synvinkel. Om historien däremot följer flera personer sitter berättarögonen vanligen på en allseende betraktare som dels kan betrakta människor och skeenden utifrån och dels kan gå in i hjärnan på vilken som helst av rollfigurerna.
- ✍ Berättarhjärnan. Olika personer som betraktar samma händelse lägger som bekant märke till olika saker och de gör olika associationer. Oavsett hur många par berättarögon som betraktar skeendena är det dock som regel samma berättarhjärna som tolkar det som sker.
- ✍ Berättarspråket. Vilka ord berättarhjärnan använder för att konkretisera tolkningarna.

I många romaner är anslaget ganska okomplicerat eftersom historien hela tiden ses genom huvudpersonens ögon. Det är således samma ögon, hjärna och språk som ser, tolkar och konkretiserar genom hela berättelsen. Den som väljer ett dylikt anslag kan välja någon verklig person som han/hon tycker skulle vara lämplig för rollen. Därefter är det bara att föreställa sig in i hur den personen skulle uppleva historien. Vad personen skulle ha noterat i miljöerna och av händelserna, vad han/hon skulle ha sagt, gjort, och tyckt om de andra figurerna, samt slutligen hur denne skulle ha beskrivit allt detta. För den som gjort ett bra val, genereras texten därefter mer eller mindre av sig själv. Den som däremot valt en person som han eller hon inte kan identifiera sig med, får det väldigt mycket jobbigare att klämma fram någon text över huvud taget.

Här följer några exempel på hur samma historia skulle kunna se ut med några olika anslag. Historien handlar om en man som kommer hem ovanligt tidigt ifrån sitt arbete en dag och då finner hustrun i säng tillsammans med en man. När han blir varse detta lämnar han raskt bostaden, sätter sig i sin bil, funderar på vad han ska göra och beslutar sig för att hämnas.

Version 1.

Berättad i jag form. Jag-personen (berättarögon och berättarhjärna) är feg, bitter och han tror att alla vill djävlans med honom. Berättarspråket i texten är en tolkning av huvudpersonens inre monolog.

Med detta anslag och honom som huvudperson ligger det nära till hands att tro att hans hämnd består i att han gör små diskreta elakheter emot frun. Elakheter som inte syns så tydligt, vilket gör att han inte behöver stå för dom eller tvingas konfrontera hustrun.

”Typiskt, chefen verkade inte ens bry sig när jag sa att det kändes som om jag har feber. Så skulle han väl aldrig göra om det var Fredrik eller Britt som sa att de kände sig dåliga. Då skulle han säkert säga ”men oj oj oj då, ja det var tråkigt att höra, men då får du väl gå hem och vila dig. Hoppas det går över snart. Oroa dig inte för mötet, jag säger till dom att du är sjuk”. Nu sa han bara ”jaha, krya på dig då.” Det verkade inte ens som om han trodde att jag var sjuk. Skulle jag kanske ha hostat lite bara för att understryka hur djävligt det känns, men det skulle kanske bara ha låtit larvigt. Tur att jag inte gjorde det. Men jag är ju faktiskt sjuk, så här mycket brukar jag väl inte flåsa när jag går ner för trapporna. Jag brukar väl inte ens flåsa när jag går upp för trapporna annars, eller brukar jag det. Har jag kanske fått sämre kondition, kanske? Fan där borta går Sven. Han kommer åt mitt håll. Han kommer säker att fråga, på sitt käcka vis, hur jag mår. Ska jag säga då att jag mår dåligt och tvingas redogöra för honom om mina symptom. Eller ska jag säga att det är bra. Men då kommer han ju att undra varför jag går så tidigt. Han kanske kommer att tro att jag firar ifrån jobbet av ren lättja. Tänk dessutom ifall jag inte kommer imorgon och jag säger att jag mår bra nu. Då kommer han att tro att jag stannar hemma för minsta lilla. Fast tänk om jag säger att jag känner mig sjuk och han tycker att jag inte ser sjuk ut. Då kommer han ju definitivt att tycka att jag är simulant eller hypokondriker. Fan, jag måste gömma mig, det är enda sättet. Men förresten är det inte för sent redan, han har sett mig. Men nu känner jag mig faktiskt ännu lite sämre eller är det kanske bara kallt här i korridoren. Men jag har ju jackan på mig och fryser ändå, fast att det är inomhus. Kanske ska jag knäppa jackan som om jag verkligen frös. Då måste det väl synas att det är något fel med mig. Nu nickar han åt mig, han vill bergis att vi ska skaka hand. Hur ska jag förklara det utan att det blir konstigt, jag menar det att vi kanske inte ska ta varandra i hand eftersom jag kanske kan smitta honom med någon farlig förkylning, Ska jag kanske skita i att förklara det utan bara sträcka fram handen. Men då kommer han ju att tycka att jag är egoistisk som tagit honom i handen. Han kanske tänker: ”den där gör allt för att få känna att han känner mig. Även om det innebär att jag blir sjuk.” Men hur ska jag säga det nu då, han som knappt brukar vänta på svar när han frågar hur det är och sträcker fram handen. Då ska jag dra hela ramsan om att jag har feber och inte vill ta i handen på några sekunder. Han ser så där djävla glad ut jämt också, som om han tycker att det är kul att se mig. Ska jag också se glad ut nu då, fast då verkar det väl ändå mindre troligt att jag är sjuk. Jag ska vara fåordig, tror jag. Det brukar jag väl vara så det borde ju verka naturligt. Nu när jag dessutom är så här sjuk så förstår han väl hur stor ansträngning det är för mig att ta mig hela vägen till bilen.

– Hej Mats, hur är läget?

– Hej, eeh, inget vidare, har nog feber, men du då?

– Aj då, måste skynda till möte, men krya på dig!

Fan också, hann ju inte fråga hur det var med honom, men han sträckte i alla fall inte ut handen för skakning, så jag slapp det. Men varför gjorde han inte det förresten. Vill han inte prata med mig längre. Är det bara för att vi inte jobbar i samma projekt längre, var det bara därför han var så trevlig förut.”

Det här är ett ganska enkelt anslag att spinna vidare på för den som har en bild av huvudpersonens tankevärld. Det blir lätt att lägga sida till sida, men risken är att det kan bli ganska tjatigt i längden. Dessutom kan det vara svårt att få in dialoger, miljö- och händelsebeskrivningar på ett bra sätt. Det är förmodligen därför som detta anslag är ganska ovanligt.

Version 2.

I den här versionen är anslaget utformat på samma sätt som i, exempelvis, många deckare. Huvudpersonen är slagfärdig, konfronterande och kompromisslös. Historien betraktas här av en allseende betraktare som betraktar huvudpersonen ömsom utifrån och ömsom inifrån. Berättarhjärnan är ganska kyligt noterande och den slösar inte tid på att fundera över känslor. Då passar det bra att allt beskrivs med ett berättarspråk som använder adekvata ord för de företeelser som figurerar i historien.

Med detta upplägg är det rimligt att tänka sig att huvudpersonen ganska snabbt beslutar sig för att spöa upp mannen i sängkammaren. Därefter handlar historien kanske om hur han möter samhället och rättsapparaten efter sitt dåd.

”– Du Bosse, jag går hem nu, har feber tror jag.

– Jaha, ja krya på dig då. Tror du att du kommer i morgon?

– Hoppas det.

– Förresten, är det något jag behöver veta, har du något som måste göras idag, eller?

– Nej, det kan jag ta när jag kommer tillbaka, hej då.

– Hej då, men telefonen, har du programmerat om den?

Mats gav honom en skarp blick som tydligt visade hur dum frågan var. Därefter lämnade han chefens rum utan ytterligare ordväxling.

Det regnade ute. Dropparna slog ner hårt och kallt på hans nästan helt kala hjässa. Han sträckte ut stegen, trots att andhämtningen ökade. Däremot brydde han sig inte om att dra upp jackans dragkedja eftersom bilen bara stod ett par rader bort. En vattenpöl hade bildats utanför förardörren. Den var så djup att vattnet nådde upp till ovanlädret på hans svarta promenadskor. När han steg in i bilen kom han med nacken åt tättningslisten så att en rännil av kalla regndroppar rann in innanför kragen på hans skjorta. Tyst förbannade han biltillverkaren och tänkte som så många gånger förr: nästa gång ska jag köpa en bil för vuxna människor inte någon liten larvig japansk sportbil, satte i tändningsnyckeln i startlåset och startade motorn.”

Version 3.

Här är mannen ytterst ordinär. Han trivs hyfsat väl med tillvaron, älskar sin hustru och deras hem. Han blir helt förkrossad av sorg när han upptäcker hustrun i säng med mannen och hela hans värld rämnar. Upplägget skulle kunna vara lämpat för en allseende betraktare som låter läsarna följa även andra figurer göranden och tänkanden. Berättarhjärnan tolkar på ett ganska ordinärt sätt, med referenser till vanliga svenska hem. Berättarspråket är så nära vanlig talad svenska som möjligt för att ytterligare förstärka vanligheten.

Med detta upplägg kanske huvudpersonen beslutar sig för att åka hem till sin bästa kompis och ta några öl med honom och hans fru samtidigt som han lättar sitt hjärta. Han sover kvar hos kompisens i någon vecka, samtidigt som han via sms och kanske ett par telefonsamtal förhandlar med flickvännen om framtiden för deras förhållande. Hämnden skulle kunna bestå i att han börjar söka på Internet efter en älskarinna.

”Han hade haft det på känn redan på morgonen, men på lunchen blev han nästan säker. Annars, när han kände sig lite hängig på morgonen, brukade det bli bättre efter lunchen och kaffet. Men nu blev det knappt någon skillnad, trots att han valde hälsolunchen, åt råkost och la ner en citronskiva i vattnet. Aptiten var det också sämre med, även fast han knappt sa något under hela lunchen, var både Thomas och Fredrik klara före honom. Annars brukar han ju nästan alltid äta snabbare än åtminstone Fredrik. Dessutom frös han, trots reservtröjan. Både Thomas och Fredrik satt i t-shirt utan att de alls verkade frysa.

– Hallå, är det inte kallt här?

Fredrik tittade lite förvånad på honom och skakade på huvudet. Thomas frågade, med en liten antydning till oro:

–Vaddå Mats, har du feber eller, det är ju skitvarmt här inne.

Helt säker blev han då han insåg att han inte ens orkat röra på musen för att få bort den blåa färgen på skärmen och texten om operativsystemet, sen dom kom tillbaka från lunchen. Han reste sig ur stolen, hämtade jackan från kroken och började gå emot dörren. Thomas och Fredrik tittade på honom, väntande.

– Jag går nog hem nu, jag måste ha någon förkylning eller nått. Lisa har ju varit hemma i några dagar, det är väl hennes förkylning som jag fått.

– Bergis! Sa Thomas, dom är som små virusbomber. Men det är lugnt, vi säger till chefen. Är det nått mer som vi ska göra?

Mats skakade på huvudet samtidigt som han tackade dom och kände lite av värmen från deras omtanke sprida sig i hans kropp. Sen gick han så raskt som han orkade, utan att ens stänga av datorn eller programmera om telefonen. Han slapp stanna och prata med någon under hela promenaden ner till bilen, så när som på en kille från konstruktionsavdelningen, som hälsade i förbifarten. Vädret var höstligt med ett lätt regn som annars inte skulle ha bekommit honom så mycket under den korta promenaden till bilen. Nu fick det honom att frysa så att händerna skakade. Han var tvungen att sitta i flera minuter med klimatsystemet på maxvärme, innan han släppte handbromsen, la i växeln och körde iväg.”

I den här versionen passar det att ta in lite av alla möjliga mer eller mindre ovidkommande fakta, för att ge betraktaren en känsla av igenkännande. Det är bara att ströslä med egna erfarenheter av bilturer, gräl med mera.

Version 4.

Som är en kopia av föregående version, fast nu är han ändrat till jag.

”Jag hade haft det på känn redan på morgonen, men på lunchen blev jag nästan säker. Annars, när jag känner mig lite hängig på morgnarna, brukar det bli bättre efter lunchen och kaffet. Men nu blev det knappt någon skillnad, trots att jag valde hälsolunchen, åt råkost och la ner en citronskiva i vattnet. Aptiten var det också sämre med, även fast jag knappt sa något under hela lunchen, var både Thomas och Fredrik klara före mig. Annars brukar jag ju nästan alltid äta snabbare än åtminstone Fredrik. Fryser gör jag också, trots reservtröjan, men både Thomas och Fredrik sitter i t-shirt utan att de alls verkar frysa.

– Hallå, är det inte kallt här?

Fredrik tittade lite förvånad på mig och skakade på huvudet. Thomas frågade med en liten antydning till oro:

–Vaddå Mats, har du feber eller, det är ju skitvarmt här inne.

Helt säker blev jag då jag insåg att jag inte ens orkat röra på musen för att få bort den blåa färgen på skärmen och texten om operativsystemet, sen vi kom tillbaka från lunchen. Jag reste mig ur stolen, hämtade jackan från kroken och började gå emot dörren. Thomas och Fredrik tittade på mig, väntande.

– Jag går nog hem nu, jag måste ha någon förkylning eller nått. Lisa har ju varit hemma i några dagar, det är väl hennes förkylning som jag fått.

– Bergis! Sa Thomas, dom är som små virusbomber. Men det är lugnt, vi säger till chefen. Är det nått mer som vi ska göra?

Jag skakade på huvudet samtidigt som jag tackade dom och kände lite värmen från deras omtanke sprida sig i min kropp. Sen gick jag så raskt som jag orkade utan att ens stänga av datorn eller programmera om telefonen. Jag slapp stanna och prata med någon under hela promenaden ner till bilen, så när som på en kille från konstruktionsavdelningen som hälsade i förbifarten. Vädret var höstigt med ett lätt regn som annars inte skulle ha bekommit mig så mycket under den korta promenaden till bilen. Nu fick det mig att frysa så att händerna skakade. Jag var tvungen att sitta i flera minuter med klimatsystemet på maxvärme, innan jag släppte handbromsen, la i växeln och körde iväg.”

Det blev sämre, eller hur?

Om du låter huvudpersonen betrakta och berätta om det som sker är det, som sagt, viktigt att tänka på att texten måste passa till hur det skulle kunna låta om den tänkta huvudpersonen hade berättat. Vidare så bör du undvika att lägga ut texten om händelser som denne inte skulle ha tyckt att det vore intressant att berätta om. Det är också viktigt att komma ihåg att människor som regel utelämnar alla onödiga miljöbeskrivningar i det muntliga berättandet. Därutöver använder de flesta ett mer onyanserat talspråk med många upprepningar, till exempel "så kom han, sen kom hon", jämfört med konventionellt skriftspråk.

Miljöer

I en miljöbeskrivning beskrivs som regel den scen i vilken en händelse utspelar sig. Ofta börjar beskrivningen av händelsen med att miljön beskrivs, men ibland beskrivs de båda parallellt och andra gånger innefattas miljöbeskrivningen i beskrivningen av något som händer. Såsom i nedanstående exempel:

”Roberts magra gestalt försvann inne i talldungen, där stammarnas bark glimmade gyllene och gula i morgonsolen. Han gick med raska steg så länge de såg honom. Han gick utan att hålla någon riktning, gick omkring smårens hinder, väjde för hålor och rotvältor och satte foten där marken var framkomligast.”

Ur **”Nybyggarna”** av **Vilhelm Moberg**.

Eller i detta, som är taget ur en självbiografisk berättelse om en safari i Afrika. Notera hur författarinnan använt ett antal liknelser för att vi ska förstå hur det var.

”Solskenet blev outhärdligt pressande. Hettan i min rygg kändes, som om man slungat spjut i den. Jag kröp under en buske för att äta en apelsin och lät saften sakta rinna ner i min sandtorra hals. Det var den ljuvligaste känsla av lättnad jag känt. Då jag tömde sanden ur mina skor, visste jag, att mina muskler nästa dag skulle plåga mig mindre.”

Ur **”Leopard i min famn”** av **Michaela Denis**.

I det följande citatet är miljön (och händelserna i den) betraktade av en allseende betraktare. I citatet därefter beskrivs miljö och händelser genom att den allseende betraktaren gått in i hjärnan på en av dramats huvudpersoner och tittat på hans reflektioner som berättarhjärnan sedan sammanfattat.

”In i denna röra, detta halv mil långa och några hundra meter breda kaos av en flyende armé, där den ena lagen och krigsartikeln efter den andra upphörde att gälla utan att någon egentligen förvånade sig över det, red ryttmästare Pilfelt in vid åttatiden på kvällen.”

”Två ting lade Pilfelt särskilt märke till. Vid fältkansliets vagnar hade man fullt upp med att kasta buntar av komprometterande brev och papper på elden. Och borta vid kungens tält, något undanskymt av en björkdunge, packade man som bäst ned den kungliga silverservisen för fyrahundrafyrtioåtta personer och tunnorna med de sachsiska guldmünt man pressat ut från ockuperat område innan man marscherat mot Ryssland.”

Ur **”En tid för vreden”** av **Lars Widding**.

Det är ganska lätt att göra en miljöbeskrivning. Ta en miljö som du känner till och filtrera den genom det valda anslaget. Eftersom det är så lätt, skulle du ganska enkelt kunna fylla ut en hel roman enbart med miljöbeskrivningar. Men hur roande skulle den romanen bli? Å andra sidan så skulle en roman helt utan miljöbeskrivningar bli lite tråkig den också. Fast det är nog nästan omöjligt att skriva en berättelse helt utan miljöbeskrivningar eftersom varenda substantiv är en miljöbeskrivning. Frågan i sammanhanget är: Vilka miljöer ska man beskriva och hur mycket ska de beskrivas? Svaret beror på vad syftet är med miljöbeskrivningen, det kan vara att:

- ✍ Förmedla en bild av en eller flera individer i berättelsen, som till exempel att de är fattiga eller snobbiga, eftersom den bilden behövs för förståelsen av det senare händelseförloppet.
- ✍ Fylla ut sidor, vilket tyvärr förefaller vara vanligt i en del romaner.
- ✍ Förmedla information om betraktaren. Det kan vara det viktigaste motivet eftersom betraktarens inställning till det denne ser förklarar dennes agerande.
- ✍ Förmedla en atmosfär. Kan också ge en förklaring till någons agerande.
- ✍ Skapa spänning. Om en plats beskrivs mer noggrant än tidigare beskrivna platser skapas en föräning om att här kommer det att hända något viktigt.

Den som har ambition att göra en bra miljöbeskrivning i en berättelse bör generellt använda så få ord som möjligt för att förmedla det som ska förmedlas. Detta gäller i synnerhet för miljöer som inte är viktiga för berättelsen eller miljöer som alla ändå känner till. Till exempel skulle det vara ganska tröttande att läsa en lång beskrivning av insidan på en vanlig taxibil, om det inte är så betraktaren i berättelsen aldrig tidigare har suttit i en bil och därför förundrat tittat och känner på allt.

Men det räcker, trots ovanstående, oftast inte med att beskriva en miljö med bara ett adjektiv, för då blir det ganska torftigt. Säg till exempel att en person i berättelsen står på en trottoar och väntar sig att det ska komma en vanlig taxi och hämta honom, men istället blir han hämtad av en limousine, i limousinen kommer det sedan att hända något som har så stor betydelse för den vidare berättelsen att bilen kräver någon form av beskrivning. Detta skulle kunna beskrivas med:

Genom betraktarens ögon

”I kön av bilar som sakta rullade längs gatan skymtade han en lång vit bil med tonade rutor och flaggor på flyglarna. En sådan bil som han sett filmstjärnor komma i, till premiärer och galor.”

Eller:

”Långt borta i raden av bilar, bakom den rostiga bilen som skramlade, såg han en lång vit bil som påminde om en gräddtårta. När den kom närmare började en gul lampa att blinka i ena hörnet och bilen svängde in emot honom. En ilning for från ögonen ner till tåspetsarna, tänk om den var ämnad för honom.”

Utifrån sett, med ögon som inte sitter på någon av de medverkande (på samma sätt som i en film)

”En vit limousine svängde in mot trottoaren och parkerade bredvid honom.”

Denna beskrivning skulle kanske vara lämplig för en deckare av det lite mer hårdkokta slaget, men inte alls passande om det var en romantisk historia där hans livs kärlek väntade honom i baksätet, beredd att fria till honom.

Eller:

”En lyxig bil svängde in mot trottoaren och parkerade bredvid honom.”

Med den sista beskrivningen finns det risk att läsaren fastnar i att undra över vad författaren menar med lyxig och att denne därmed tappar tempo i sin läsning. Det är som regel bättre att beskriva något så att läsaren tycker att det låter som en exklusiv, vacker eller ful sak/plats jämfört med att rätt och slätt skriva att den är det.

Vissa miljöer är betydligt svårare att beskriva än andra. Ta en titt på miljön på fotografiet nedan. Vad kan man skriva om den?

Förmodligen är det höst, det regnar, det ser ganska gråtrist ut och vattenpölen är stor, vägen svänger åt höger, det passerar en bil. Men varför skulle en författare över huvud taget beskriva något av detta? Det beror givetvis på vad som kommer att ske där. Låt säga att det straxt kommer att ske en trafikolycka i vilken en av romanfigurerna är inblandad. Då kanske det vore väsentligt att beskriva platsen i detalj, ifall olyckan orsakas av vattenpölen.

Men om platsen bara är ett ställe som huvudpersonen passerar på en vandring till någon plats där något kommer att ske, bör denna vattenpöl antagligen inte ägnas så många ord. Förmodligen är det bäst att i så fall använda vattenpölen som en illustration av hur hemska förhållandena var under vandringen. Nedan följer några försök:

Genom betraktarens ögon

”Hon frös och kläderna var blöta. Benen var så trötta att det kändes tveksamt om hon skulle orka gå hela vägen. Ännu en vattenpöl framför henne, det var knappt att hon brydde sig längre. Skorna var ändå blöta, men den här pölen såg djup ut så hon tvingade sig själv att ta en omväg runt den.”

Eller med lite mer känslor inblandade:

”Regnet hade hållit på så länge nu att allt kändes blött. Byxorna var blöta, skorna var blöta, håret kändes som om hon precis kommit ut från duschen. Dropparna var kalla, luften var kall och det blåste. Framför henne låg en gigantisk vattenpöl, hon orkade knappt bry sig om den. Gjorde det någon skillnad om hon tog en omväg runt den? Skorna var ju ändå blöta. Var det föresten rätt väg hon gick? Hon såg inga skyltar som kunde ge henne information om namnet på vägen, men hade det gjort någon skillnad, knappast. Med steg präglade av hopplösheten i företaget, började hon efter en stunds tvekan runda pölen.”

Utifrån sett

”Regndropparna fortsatte att kyla henne, men nu blåste det också. Hon svängde in på Krokvägen, men hejdade sig tvärt. För i nästa steg hade hon satt foten i en djup vattenpöl som bredde ut sig framför henne. Istället för att fortsätta längs vägkanten gick hon över vägen till andra sidan.”

Eller med mer fokus på vädret:

”Regnet var idogt och hon hade exponerats så länge nu att det trängde igenom dunjackan och vätte blusen. Det gjorde kylan än mer påtaglig. Därtill hade det börjat blåsa och snart skulle det bli mörkt. Trots dessa omständigheter valde hon att gå en omväg runt en stor vattenpöl som låg i hennes väg.”

Det kan vara lättare att hitta på något att skriva om en miljö som är skapad för en händelse som kommer att tilldraga sig på platsen. Till exempel en dukning för en kaffestund.

Här följer några olika typer av miljöbeskrivningar hämtade ur ett antal romaner.

I det här fallet kan författaren till exempel beskriva möblemang, dukningen, att det inte finns något mjölkpaket eller det faktum att det är dukat för fem personer. Det är givetvis beroende på vad som kommer att ske där och vem som har gjort dukningen. Om det vore dukat för ett födelsedagskalas skulle det, förslagsvis, stå att dukningen var ganska torftig, men tvärtom om det var dukat för en vanlig fikapaus på arbetet.....

Genom betraktarens ögon

Många romaner är skrivna så att det framgår att det är en person (oftast huvudpersonen) som betraktar miljöerna. För den som väljer det tillvägagångssättet är det viktigt att de blir beskrivna på ett sätt som stämmer med betraktaren tänkta personlighet. Det enklaste sättet att göra det på är antagligen att försöka föreställa sig var personen i fråga skulle ha berättat om den aktuella platsen. Så kanske **Norman Mailer** gjorde när han skrev detta (notera att det är skrivet i jag-form och nutid, vilket är ovanligt):

”Så ofta jag går till dessa smaragdgröna träskmarker i änden av stan tänker jag på pilgrimerna. Kustdynerna längre ut är så låga att man kan se fartyg längs horisonten även när vattnet är osynligt. Sportfiskebåtarnas svävande däck tycks färdas i karavaner över sanden. Har jag en drink inombords börjar jag skratta, för mitt emot minnestavlan över pilgrimerna, inte femtio meter från stallet där Förenta Staterna tog sin början, ligger entrén till ett väldigt hotell. Det är kanske inte fulare än alla andra jättemotell men det är förvisso inte vackrare heller, och den enda hyllning pilgrimerna får ta emot är att man kallar det "värdshus". Den asfalterade parkeringsplatsen är lika omfångsrik som en fotbollsplan.”

Ur **”Hårda killar dansar inte”** av **Norman Mailer**.

Romanen ”Fönstret” (se nedan) är väldigt rik på miljöbeskrivningar och ungefär hälften av de 100 första raderna i boken innehåller text som beskriver en miljö. Som nedanstående utdrag i vilket en liten utvikning om trädgårdsmurar får oss att förstå att här är huvudpersonen i ett exklusivt område. Romanen är skriven helt i jag-form och dåtid, men beskrivningen är märkligt opersonlig.

”Vägen var kantad av egendomar omgivna av murar och stängsel. En del hade höga murar, en del hade låga murar, en del hade utsirade järnstaket, en del var lite gammalmodiga och klarade sig med stora häckar. Gatan hade ingen trottoar. Det var ingen som promenerade i den här trakten, inte ens brevbärarn. Kvällen var varm, men inte så varm som i Pasadena. Det var en sömngivande doft av blommor och sol, ett stilla frasande av trädgårdsstrilar bakom häckar och murar, det klara sprakande ljudet från gräsklippningsmaskiner som finkänsligt rörde sig över trygga och fridfulla gräsmattor.”

Ur **”Fönstret”** av **Raymond Chandler**

I följande citat ser vi miljön genom en betraktarens ögon, men texten är skriven i han-form:

”Där han låg sluttade berget sakta; men längre ned var det brant, och han såg vägen mörk av dammbindningsmedel vindla genom passet. Vid vägen var en bäck och längre ner i passet såg han ett sågverk vid bäcken och vattnet, som föll över dammen, vitt i sommarsolen.”

Ur **”Klockorna klämtar för dig”** av **Ernest Hemmingway**.

Nästa miljöbeskrivning är tagen ur en klassisk svensk roman, den är ganska lång och innehållsfull. Men då är det också den absolut längsta beskrivningen i boken och den har central betydelse eftersom den introducerar läsaren till scenen för dramat. Beskrivning är lite ovanlig dels för de många substantiven radade efter varandra och dels därför att allt beskrivs som om det vore huvudpersonen som betraktade. Samtidigt som författaren använder ord som det är rimligt att tro att huvudpersonen inte kände till, eftersom denne kommer från landsbygden i inlandet. Ett tydligt exempel alltså, på hur berättarhjärnan tolkat det huvudpersonen såg.

”Carlsson tittade sig omkring i halvskymningen och såg idel nya och ovanliga ting. Utanför bron låg sumpkistan med sitt hivspel, och utmed brons långsida gick ett räcke, som var fullhängt med vakare, fästor, draggar, sänkor, linor, långrevar, krok, och på broplankorna stod strömmingstrummor, tråg, tinor, kar, bunkar, långrevslådor; vid brohuvudet låg en sjöbod fullhängd med vettar, till havsskytte uppstoppade ejdrar, skrakar, prackor, svärtor, knipor och under takskägget lågo på hållare segel och master, åror, båtshakar, rortullar, öskar, isbillar, lakklubbor. Och på land stod gistgårdar med strömmingsskötar, så stora som de största kyrkfönster, flundernät med maskor, som man kunde få armen i, abborgarn, nybyggda och vita som de finaste slädträ; men rätt opp från bron gick det som en herrgårdsallé med två rader klykstör, och på den hängde stora bordnoten. Och längst upp i gången kom nu lyktan och kastade sitt sken över sandgången, som gnistrade av musselskal och torkade fiskgälar, och i noten blänkte kvarblivna strömmingsfjäll som rimfrost i spindelnet.”

Ur **”Hemsöborna”** av **August Strindberg**.

Utifrån sett

Sakligt

I en ”saklig” beskrivning ger författaren sken av att beskriva källhamrade fakta om miljön. Ibland utan att blanda in aktörernas känslor inför den. I händelse av att ett dylikt anslag valts är det särskilt viktigt att det beskrivna stämmer med verkligheten (om det gäller en verklig miljö) eller är logiskt och rimligt (påhittad miljö) annars skapar det irritation hos läsaren. Sakliga miljöbeskrivningar är bland annat vanliga i en del deckare, såsom nedanstående två exempel. I en del sakliga deckare finns det ganska mycket miljöbeskrivningar i andra är det mindre. I romanen ”Mannen på taket” (se nedan) innehåller omkring 40% av de 100 första raderna en miljöbeskrivning. Som i denna text, i vilken en av huvudpersonen betraktar en korridor i ett sjukhus.

”Han var redan på yttertrappan och sköt upp högra dörrhalvan, som gnisslade jämmerligt på osmorda gångjärn. Ytterligare ett par trappsteg och en dörr och han befann sig i en sparsamt upplyst korridor. På ena sidan fanns sjukrum och salar, den andra var av allt att döma reserverad för sköljrum, linneförråd och undersökningslokaler. Där fanns en gammal svart väggtelefon av den typ som bara behöver matas med en tioöring. Rönn stirrade på en oval vit emaljskylt med den lakoniska inskriptionen LAVEMANG”

Ur **”Mannen på taket”** av **Maj Sjöwall** och **Per Wahlöö**.

I deckaren ”**Hatet**” av **Ed McBain**, däremot, är det betydligt sparsammare med miljöbeskrivningar. Det finns knappt några alls. Kanske för att romanen utspelar sig i en påhittad stad. Denne författare inspirerade förmodligen Maj Sjöwall och Per Wahlöö en hel del. I vilket fall som helst är det dom som översatt texten till svenska.

”Fotografen hette Jody Lewis och på skylten ovanför entrén till lokalen kunde man läsa ordet JODYS helt enkelt och simpelt. Affären var inrymd i ett envåningshus av tegel med ett skyltfönster, där diverse prov på resultatet av fotografens tidigare verksamhet kunde beskådas. På andra sidan gatan, ungefär sju meter från trottoarkanten fanns ett tvåvåningshus. Detta hus hade sex fönster mot gatan. Från ett av fönstren en trappa upp syntes fotoaffären mycket tydligt.”

I det fönstret står en man med ett gevär och väntar in någon som han tänker döda.

Anekdotform

Det är dock inte nödvändigtvis att hela tiden beskriva hur miljöerna ser ut. Ibland kan det gagna historien bättre att skriva en liten historia om några detaljer i den, vilket författaren till nästa citat har gjort.

”Skolan hade centralradio, små högtalare var fastskruvade på väggen ovanför klassrumsdörrarna och ovanför ingången till köket. Två veckor tidigare hade man tagit ner de inramade porträtten av den gamla och blodhundsaktigt rynkiga presidenten och ersatt honom med den nyvalda som visserligen var skallig och bar glasögon men annars verkade viril och bestämd, med stål i blick, kraftig haka och bärande röst. Det var den rösten som hördes ur högtalaren när Werner och Leo steg in i köket, det var en utsändning från riksdagen och presidenten började med orden: ”Ärade representanter för Finlands folk...””

Ur ”**Vådan av att vara Skrake**” av **Kjell Westö**.

Romanen ”Nybyggarna” (588 sidor) är ganska sparsmakad på miljöbeskrivningar, i synnerhet emot slutet. På 100 sidor (drygt 3.000 rader) i slutet av boken finns färre än 400 rader som kan anses vara miljöbeskrivande. I början däremot målas scenariot upp i ett måttligt antal beskrivningar, såsom i romanens inledande stycke, i vilket följande beskrivning står att läsa. Det är egentligen ingen miljöbeskrivning i vanlig bemärkelse, alltså inte en scenografisk redogörelse. Snarare var syftet förmodligen att ge historien en poetisk inledning och en bild av den nya tiden i Amerika.

”Ett jätteträd vräktes omkull av stormen och föll över en stig, som löpte längs stranden av Ki-Chi-Saga, en sjö i Chipewainindianernas land. Det blev liggande orört där det fallit, hindrande vandrarna på stigen som gick en omväg runt rotvältnen. Ingen kom på tanken att den kunde huggas sönder och vältnas åt sidan. Med tiden upp trampades en ny stig som gick i en stor krok omkring trädet. Istället för att flytta undan hindret flyttade indianerna vägen. Så låg det stora trädet där medan åren gick och mossans grönska bredde ut sig över stammen. En mansålder gick av vildskogens liv, och den fallna stammen började ruttna. Stigen omkring den var nu väl uppgången, och ingen mindes längre, att den en gång haft en annan sträckning här vid rotvältnen. Jägarfolket förspillde genom åren mycket tid på den förlängda vägen, men detta folk nyttjade sin tid till att förspilla den. En dag kom en man av en annan hudfärg gående på stigen. Han bar en yxa under armen och trampade tungt i en fotbeklädning, som förfärdigats i en annan världsdel. Med sin yxa hög han av den multnande stammen på några ställen och vräkte undan den.”

Ur ”**Nybyggarna**” av **Vilhelm Moberg**.

Personer

Den som vill göra det lätt för sig besätter alla roller i sin historia med människor som finns i verkligheten. Sen är det i stort sett bara att försöka se dem med berättarögonen och tolka det med berättarhjärnan.

Men alla personer i en berättelse behöver inte beskrivas. En enkel grundregel är att ju viktigare personens karaktär är för förståelsen av historien desto utförligare bör beskrivningen av denne vara. Samt att ju centralare personen är i berättelsen desto utförligare beskrivning. Om en person förekommer på många ställen i texten bör beskrivningen av denne spridas ut på flera av dessa ställen. Och en stor del av beskrivningen bör ligga i vad denne säger och tänker och/eller i hur andra uppfattar denne.

Det finns ett antal olika sätt att beskriva personer. De är i huvudsak följande:

1. Någon person i berättelsen betraktar den som ska beskrivas och reflekterar över dennes utseende.
2. Den som ska beskrivas betraktar sig själv.
3. Utifrån sett.

Några exempel på dessa olika sätt att beskriva personer:

1. Genom betraktarens ögon

”Petrus Ohusson tog av sig hatten och blottade en hårlös rundel på hjässan. Han tedde sig en tio år äldre än Karl Oskar, som en fyrtio års karl. Det syntes på hans kläder och hördes på hans tal, att han inte var någon nykomling i Amerika. Han nyttjade samma blandade tungomål som Anders Månsson i Taylors Falls, en av de första svenskarna i Territoriet.”

Ur **’Nybyggarna’** av **Vilhelm Moberg**.

I nästa text, hämtad ur **’Hårda killar dansar inte’** av **Norman Mailer**, har författaren valt att fokusera på några andra fysiska egenskaper. Genom att låta personen vara en före detta amerikansk fotbollsspelare får läsarna en bild av hela dennes personlighet. Hänvisningen till en brandpost säger även en del om huvudpersonen.

”Han var en kortväxt, blond grek-norman på faderns sida och på modern portugis, med kroppsbyggnad som en brandpost. Han var den näst, näst kortaste som någonsin spelat i fotbollens storserie (även om han bara höll sig kvar en säsong).”

Det är för övrigt ganska sparsmakat med personbeskrivningar i den romanen. Det dröjer tio sidor innan den första beskrivningen av utseendet på någon annan person i historien. Och den beskrivningen är väldigt kort:

”En blondin som var påfallande lik Patty Lareine satt med sitt sällskap mindre än tre meter ifrån mig.”

Ett annat exempel:

”En ljushårig herre i brun kostym, svarta glasögon och den nu välbekanta hatten kom i vestibulen och gick diskret mellan planterade palmer och gipsvalv fram till cigarrdisken.”

”Leslie Murdock var klädd i en sval grönaktig kostym och håret såg fuktigt ut som om han just tagit en dusch. Han satt framåtlutad och tittade på sina vita mockaskor och snurrade på ringen som han hade på fingret. Han hade inte med sig sitt långa cigarrettmunstycke och verkade lite ensam utan det. Till och med hans mustasch tycktes sloka lite mer än den hade gjort på mitt kontor.”

Ur ”**Fönstret**” av **Raymond Chandler**.

2. Genom den beskrivnes ögon

Det förekommer att författare beskriver någon genom att låta denne betrakta sig själv, kanske när han eller hon tittar sig i spegeln, såsom i detta exempel:

”När Connie kom upp på sitt rum gjorde hon som hon inte gjort på mycket länge; hon tog av sig alla kläder och ställde sig naken framför den stora golvspeglarna. Hon visste inte riktigt vad hon tittade efter eller på, men hon flyttade lampan så att hon stod i full belysning.

Och hon tänkte som så många gånger förr.... vad en naken mänsklig kropp verkar spröd, lättsårad, smått rörande, på något sätt inte riktigt färdig, ofullbordad.

Hon hade ansetts ha vacker figur, men nu var hon omodern. Lite för yppig, inte tillräckligt gosseslank. Hon var inte särskilt lång, lite skotsk och satt, men det låg en viss skönhet i hennes långsluttande kurvor och linjer. Hennes hull hade ett svagt brunt skimmer, det var något ljust över hennes armar och ben, hennes kropp borde varit fyllig, svällande, men det var något som fattades. I stället för att mogna började hennes fasta, sluttande kurvor bli platta och lite hårda.”

Ur ”**Lady Chatterleys älskare**” av **D. H. Lawrence**.

3. Utifrån sett

Sakligt

Denna beskrivning är ganska ordrik, men då är det också en väldigt central person som introduceras i historien.

”Mannen i vindsrummet var klädd i beigefärgad lumberjacka och grå skidbyxor, maskinstickad svart polotröja och bruna pjäxor. Mustascherna var långa men välansade och en nyans ljusare än det släta snett bakåtstrukna håret. Ansiktet var smalt med ren profil och finmejslade konturer och bakom den stelnade masken av anklagande missnöje och orubblig envishet fanns ett nästan barnsligt drag, vekt och rådlöst och vädjande och ändå en liten aning beräknande. Blicken i de klarblå ögonen var stadig men tom. Han såg ut som en pojke som plötsligt blivit mycket gammal.”

Ur **’Mannen på taket’** av **Maj Sjöwall** och **Per Wahlöö**.

Anekdotform

I det första citatet nedan beskrivs en grupp individer med väldigt korta anekdoter om deras förtjänster. Citatet är taget ur en roman som utspelas på en plats, i en tid då man kanske inte fäste så stor vikt vid kläder och utseende, utan mer dömde efter personens duglighet. I det andra citatet beskrivs visserligen en persons kläder, men det endast med ett par ord.

”Vare sig på Ön eller i Ecksträsk fanns det några så hädiga barn som Skrattars. Flickorna kunde i regel mjölka kor vid fem års ålder, pojkarna dikade och högg timmer vid tolv. De arbetade för ro skull, skrattade, snattrade hela tiden.”

”Han hette Robert och var den äldste Nordmarkssonen. Han hade ett par sjömansbyxor som satt lågt på höfterna och fladdrade kavaljeriskt nere vid fotknölna. Han sa sig vara kommunist.”

Ur **’Hjortronlandet’** av **Sara Lidman**.

Alla personer i historien bör vara beskrivna på olika sätt och olika karaktärsdrag bör lyftas fram för var och en av dem annars blir det lätt tjatigt och förvirrande, såsom följande, överdrivna, exempel:

”Tre män stod på lastkajen, han som stod närmast ingången till lagerbyggnaden var lång och ganska smal, håret var kolsvart. Han verkade ha ett latinamerikanskt påbrå, kanske var någon av hans föräldrar från Sydamerika. Den andre, som stod och tittade ner från lastkajen var lång och ganska smal, håret var kolsvart. Han verkade ha ett latinamerikanskt påbrå, kanske var någon av hans föräldrar från Sydamerika. Den tredje stod vid en hög med lastpallar och han var också lång och ganska smal, håret var kolsvart. Han verkade ha ett latinamerikanskt påbrå, kanske var någon av hans föräldrar från Sydamerika.”

Förutom att texten är löjlig kommer det bli helt hopplöst att hålla isär de tre männen. Givetvis måste författaren fokusera dels på de utmärkande dragen ”dom hade ett något latinamerikanskt utseende” och dels på det som särskiljer dem, såsom:

”Tre män stod på lastkajen, dom var mörkhåriga och påminde honom om några latinamerikaner han känt. Den som stod närmast ingången till lagerbyggnaden var välklädd med en mörk kostym, skjorta och slips. Mannen verkade en aning felplacerad där han stod på den smutsiga lastkajen, tänkte Rikard. Den andre såg ut att passa in betydligt bättre in, i sin blå overall. Han stod och tittade ner från lastkajen, som om han sökte något på marken. Den tredje, som stod lutad emot en hög med lastpallar, var alldagligt klädd i jeans.”

Generellt är det trevligare att inte räkna upp en lista med kläder, hårfärg och så vidare utan istället tar upp vissa, för personen utmärkande drag eller klädesplagg och beskriva dessa så att de talar om något om dess bärare. Som i följande exempel i vilket beskrivs en gammal kvinna i en svunnen tid:

”och är klädd i sin tjocka, svartgröna doffelkappa, som räcker ner till fötterna. Utanpå kappan ett randigt, hemvävt förkläde och en tjock svart ylleschal, knuten om huvudet. Den förfrusna hakan sticker fram ur scharlottenknuten som en röd knapp, ögonen blinkar mot solen, tårarna rinner av det skarpa ljuset, vecken i kinderna är som skurna med kniv.”

Ur ”**Vägen under stjärnorna**” av **Moa Martinson**.

Samma kvinna skulle kunna beskrivas även till exempel så här:

”Det är dag och solen skiner. I solljuset står den gamla kvinnan. Hon har fårat ansikte och röd haka. Hon bär en kappa, en svart ylleschal och ett randigt förklä.”

Men det blir mycket tråkigare, eller hur?

Det är givetvis viktigt att personerna känns verkliga, vilket dels innebär att de bör ha både goda och dåliga sidor (annars blir de ointressanta) och dels att de beskrivna karaktärsdragen stämmer överens. Dessa regler kan förefalla löjligt enkla, men det är inte alltid som de följs. Den första regeln tycker jag mig se många brott emot i amerikanska actionfilmer. Där är hjältarna som regel så genomduktiga att jag sitter och hoppas att det ska gå åt helvete för dem. Den senare regeln finns det många brott emot i litteraturen. Ett vanligt sådant är att romanfigurerna ofta resonerar betydligt mer logiskt och klarsynt än vad en verklig person i samma situation skulle göra. Men det är förmodligen något som författarna väljer för att historien ska bli lätt för läsaren att följa. Vad som däremot är helt onödigt är att inte anpassa ordvalet i tankarna till rollfiguren. Nedan citeras tankar i huvudet på en tonårig ligist, som i historien beskrivs som dum, oberäknelig och helt utan medkänsla:

”Lukas var klart irriterad på kompisen som tog alldeles för lättvindigt på problemet och som alltid ansåg sig vara den som visste bäst. Vad andra tyckte struntade han ofta i, om det inte råkade sammanfalla med hans egen uppfattning, förstås.”

”Nu hade han bara lite drygt två månader kvar av läsåret på Wheleskolan, en inrättning som han betraktade som rena rama tortyrkammaren. Sedan en hösttermin och en vårtermin - och därefter förvärvslivet.”

Ur **”Dominans”** av **Björn Hellberg**.

Händelser

Med händelser avses allt det som sker i en historia utöver att personerna pratar med varandra. En roman består, likväl som en film, av ett antal händelser eller scener. En händelse är som en berättelse² i sig och den utspelar sig under en viss tidsperiod (se tabell 1). Mellan varje händelse kan det vara hopp i tiden.

Varje händelse bör tillföra något till historien och de bör vidare ha olika tempo³ och kanske till viss del olika tempus⁴.

Tillsammans utgör händelserna hela historien. I de minst komplexa historierna läggs händelse till händelse i strikt tidsordning utan uppenbara mellanrum och det är en och samma person som läsaren får följa hela tiden. I väldigt komplicerade historier däremot, får läsaren följa flera personers upplevelser och det förekommer hopp i tiden mellan dessa.

² Ett vanligt knep för att behålla läsarnas intresse är emellertid att mitt i en spännande händelse ta upp en annan tråd av historien under ett par sidor.

³ Händelser som är tänkta att vara extra spännande bör vara ganska rakt skrivna med kortare meningar och färre utvickningar från händelseförloppet. Detta eftersom läsaren i dessa passager är spänd på att få veta hur det går och då kanske läser fortare. Då riskerar denne att tappa tråden om texten är krånglig.

⁴ Spännande händelser gör sig sämre i imperfekt eftersom det innebär att de inträffat i förfluten tid, vilket ger läsaren en känsla av att händelsen är över och att den slutade på ett för huvudpersonen lyckligt sätt.

Tabell 1. De fyra första händelserna i ”**Den vedervärdige mannen från Säffle**” av **Maj Sjöwall** och **Per Wahlöö**.

Händelse /scen nr:	1	2	3	4
Sidorna	5-12	12-17	17-31	31-37
Vilka	Mördaren + ett offer	Huvudperson 1 (hp 1) + dennes dotter	Hp 2 + hp 1 + biroller	Hp 2 + hp 1 + närstående till den mördade
Var	Hos mördaren, i en bil, platsen för brottet	Krog + hemma hos hp 1	Polisstation + platsen för brottet	Bil + offrets hem
Vad	Mördaren åker hemifrån och utför dådet	De äter middag och umgås	Hp 2 åker till platsen för brottet, hp 1 ansluter	Samtal med de närstående
Scenens syfte	Beskriver brottet som handlingen bygger på	Ger läsaren en bild av vem de ska sympatisera med	Presentera hp 2 och huvudhandlingen (utredningen) börjar	Standardscen i dylika historier

Viktiga delar av en händelse bör beskrivas utförligare än oviktiga dito. Till exempel skulle det verka konstigt att beskriva ett händelseförlopp så här:

”Han trampade på bromspedalen, först försiktigt sedan lite hårdare, för att till sist trampa så hårt han kunde. Ändå nuddade han nästan trädet med kofångaren. När bilen stannat släppte han pedalen med foten och ratten med den högra handen. Han förde den raskt emot handbromsreglaget och slöt fingrarna om dess handtag, för att sedan dra det uppåt. Därefter förde han handen emot startlåset och slöt fingrarna kring startnyckeln. I nästa sekund vred han den åt vänster så att motorn stannade. Först då släppte han ratten med den vänstra handen och förde den ner till det vänstra låret. Den högra handen lade han på det högra låret, varpå han särade låren åt genom att vrida det vänstra benet utåt emot bildörren. Några solstrålar letade sig igenom lövverket och in genom vindrutan. Strålarna bländade honom något, men det bekom honom föga. Däremot insåg han hur smutsiga hans glasögon var. Han förde högerhanden emot den vänstra skalmen och häktade av dom. Han lade dom i knäet och öppnade handskfacket som för att söka efter något. Han rotade runt bland sakerna i facket utan att riktigt se efter med ögonen. Kanske var han för närsynt för att verkligen se något utan glasögonen framför ögonen. Efter en stund drog han ut handen ur facket. I handen höll han en förpackning med pappersservetter. Han tog tag i förpackningen med vänsterhanden, släppte den med högerhanden och tog med den nu lediga handen ett grepp om en servett. Den lindade han försiktigt om den högra linsen och därpå började han rytmiskt gnida fram och tillbaka. Rörelsen upprepades på den vänstra linsen, med en ren flik av servetten. När han gnidit ett par gånger på var ochen av linserna provade han resultatet genom att sätta på sig glasögonen. Han verkade nöjd för han upprepade inte proceduren. Istället stoppade han tillbaka förpackningen med servetter i handskfacket. Den använda servetten knölade han ner i handskfacket. Han verkade avslappnad nu, för han satt med halvslutna ögon med huvudet vilande emot nackstödet utan att knappt ens röra ett finger. Ulrika gick förbi bilen till synes utan att ta notis om manen som satt i den. Han däremot betraktade henne noga. När hon var precis bakom bilen skyndade han sig ur den och stack kniven i hennes mage. Sen körde han iväg det snabbaste han kunde.”

Händelserna bör, likväl som i texten i övrigt, beskrivas genom det tänkta anslaget. Anslaget avgör inte bara vilka ord som är lämpliga utan även vilka händelser som bör beskrivas. Om anslaget är att historien ses genom ögonen på en kärlekskrank ung man, som också är berättarhjärna och berättarspråk är det rimligt att tro att ett möte med en för honom tilltalande kvinna är mer välbeskrivet än om anslaget är att mannen är helt ointresserad av annat än motorer. Här följer några olika exempel på hur olika författare beskrivit händelser.

Genom betraktarens ögon

Det första citatet är hämtat ur en text i vilken berättarögonen sitter på en väldigt naiv tjej i de övre tonåren. I det andra sitter de på en fiskeintresserad ung man och i det tredje är den en kylig manlig detektiv som betraktar.

”Vi åt entrecote med bearnaisesås och pommes frites och drack cider. Till efterrätt hade jag gjort en chokladpudding, det var en pulverpudding.

Vi höll på jättelänge med matten. Jag satt jättenära honom och gjorde allt för att vi skulle lämna den. Till slut sa jag att jag inte orkade mer och tyckte vi skulle kolla på TV.

Jag satte mig nästan på honom och tog hans hand. Vi tittade varandra i ögonen och hans mun formades liksom för att pussas. Vi lutade oss mot varandra och sakta, sakta så kysstes vi. Sen ville vi inte släppa taget, vi fortsatte att kyssas i flera timmar. Han klämde mig lite på bröstet och jag la handen mellan hans ben.

Jag tyckte att vi skulle gå upp på mitt rum, han nickade och såg jätteallvarlig ut. På väg mot mitt rum kom jag att tänka på nallarna i sängen och på att jag hade rosa lakan med små björnar på. Det går ju bara inte, han måste känna det som att ligga med en tolvåring. Så jag tyckte att vi skulle ta mina föräldrars rum istället. Han bara hängde på och nickade allvarligt.

Sen älskade vi, det var pinsamt, både för honom och för mig. Jag tror det gick för honom innan han hann stoppa in den i mig. För först var den hård sen när han skulle stoppa in den så tog jag tag i den för att liksom hjälpa honom att hitta rätt, för han hade liksom lite problem med det.”

Ur **”Min tid”** av **Elisabeth Nilsson**.

”Vi drack några öl den kvällen, och utan att yppa Riggert som källa försökte jag fråga Werner om han faktiskt bett Vera flytta för att han inte ville dela sin förödmjukelse med henne.

Han teg länge, sedan sa han tyst att människan inte känner de egentliga motiven för sina handlingar. Då jag upprepade min fråga bytte han samtalsämne, och efter det talade vi inte mer om saken.

På morgonen letade vi fram mitt spö och min rulle och åkte ut och kastade i några timmar vid Tistelskär, Ytterharun och Hästkobben. Det var halvmulet, en varm bris låg på från sydväst, det var högvatten och stränderna doftade starkt av tång, alla betingelser var perfekta.

Men vi fick ingen fisk.”

Ur **”Vådan av att vara Skrake”** av **Kjell Westö**.

”Jag gick runt och tittade på ratten. Ingen namnskylt. Jag skrev upp registreringsnumret på baksidan av ett kuvert, för alla eventualiteter, och gick in i huset. Han var inte i vestibulen eller i korridoren där uppe. Jag steg in på kontoret, tittade på golvet efter post, hittade ingen, jag kunde inte kvar längre om jag ville hinna ner på stan före tre. Den sandfärgade kupén stod fortfarande på parkeringen och var fortfarande tom. Jag klev in i min och startade och körde ut i körfilen.”

Ur ”**Fönstret**” av **Raymond Chandler**.

Följande citat är hämtat ifrån en, på sin tid, väldigt populär roman. Notera hur enkelt den är skriven med många ”jag gjorde det, sen gick jag dit”. Det fungerar ganska bra i den romanen, tycker jag. Kanske för att berättarögonen och berättarhjärnan tillhör en ung man på 50-talet och det är rimligt att en ung man på den tiden skulle berätta historien på detta sätt.

”När jag kom ut från skridskobanan kände jag mig lite hungrig, så jag gick in på en drugstore och tog en ostmacka och ett glas malted milk. Sen gick jag in i en telefonhytt. Jag tänkte ringa Jane och kolla om hon kommit hem ännu. Jag hade ju kvällen ledig och tänkte att om jag ringde henne och hon var hemma så kunde jag bjuda henne på dans eller någonting. Jag hade aldrig dansat med henne, trots att vi känt varandra i ett bra tag.”

Ur ”**Räddaren i nöden**” av **J. D. Salinger**.

I romanen **’Mia och Stefan’** av **Elisabeth Nilsson** är samma skeende skildrat med två anslag. Texten är ganska ”tät”, som om huvudpersonerna är upprörda, vilket förmodligen var författarinnans mening.

Anslag ett där han har berättarögonen, berättarhjärnan och berättarrösen:

”Äntligen sätter hon sig igen, men nu har hon en chokladkaka i handen. Hon tar för fan flera rader på en gång och hon frågar inte ens om jag vill ha. Fast egentligen vill jag nog inte ha någon choklad. Men hon borde ju åtminstone fråga mig. En liten bit vore nog gott föresten. Inte så mycket, men en rad skulle vart gott. Flera rader på en gång blir bara äckligt, men en rad skulle pigga upp. Föresten så är det ju så mycket fett i choklad, så jag skulle aldrig ta mer än en rad. Nu vräker hon ju i sig hela kakan. Hon bara proppar i sig den. Hon som redan är lite småfet som det är. Jag kanske borde ta några rader, bara för att hon inte ska proppa i sig hela kakan och bli smällfet. Fast å andra sidan så blir hon ju bara mindre attraktiv på marknaden då. Då kan hon sitta där i någon trist tvåa i någon förort och ta hand om våra barn. Hon tänker visst äta upp hela kakan på en gång. Det ser skitäckligt ut. Gör hon det här för att retas med mig, eller vad är det. Det kan ju inte vara så att hon tycker det är gott med en hel chokladkaka i munnen på en gång. I och för sig blir ju kariesangreppet kortare, men det lär väl hon skita i. Vad i helvete, nu nös hon dessutom ut hela skiten på instrumentpanelen. Det ser ju skitäckligt ut. Ska jag skälla ut henne nu eller? Jag säger något spydigt istället:
– Mia älskling, var chokladen var god?”

Anslag två där hon har berättarögonen, berättarhjärnan och berättarrösen:

” En tredjedels chokladkaka, då måste man väl minst springa tre kilometer, tänker hon innan två rader till åker in i munnen. Dom gick ganska lätt att få in för dom andra bitarna hade redan smält till en smet. Smeten kletar överallt i munnen. Stefan tittar fortfarande inte åt hennes håll. Kanske hon skulle fråga om han ville ha, precis innan hon stoppar den sista raden i munnen. Precis som den där Ulrika hade gjort när hon var liten. Han skulle då inte få mer än en rad i alla fall. Det kändes skönt att göra något så onyttigt. Liksom lite som att smiska sig själv. Dom två senaste raderna av choklad har precis börjat mjukas upp, då det börjar kittla i näsan. Det går inte att stoppa det. Hon hinner inte ens räkna till fem, vilket ändå inte hade varit aktuellt, innan hon nyser så att det blir bruna chokladstänk över hela hennes sida av instrumentbrädan. Det ser jätteäckligt ut. Som om någon hade bajsat på den. Stefan tittar på henne, men han säger inget. Men han ser åtminstone sur ut. Efter att ha tittat en stund på instrumentbrädan frågar han om chokladen var god. Mia nickar, fast Stefan ser inte det för just då tittar han på vägen.”

Utifrån sett

Sakligt

Den som använder "sakliga" beskrivningar bör vara noga med att beskriva det väsentligaste, som i en tidningsartikel. Och använda ett korrekt språk med adekvata begrepp för de företeelser som skildras.

"Tidigt på påskdagsmorgonen, just som business class-passagerarna på SK901 har fått en lätt måltid serverad före inflygningen till Newark, kastas en brandbomb in genom vardagsrumsfönstret i en villa i Charlottenlund. Villan ägs av chefen för en läkemedelsfirma som använder sig av tester utförda på försöksdjur i England. En BBC-dokumentär har nyligen avslöjat att djuren lever under usla, ja rentav barbariska förhållanden och utsätts för extremt lidande. "Stoppa alla djurförsök!" och "Smaka på er egen medicin!" står det på flygblad som påträffas utanför villan, som lyckligtvis står tom eftersom direktören och hans familj har rest till Mallorca på påsksemester. Stora delar av vardagsrummet blir utbrända, men brandkåren, som larmas av ett morgontidigt tidningsbud, får snabbt kontroll över elden. För övrigt finns inga vittnen eller spår av gärningsmännen, men på den ockragula muren står Grön gerilla sprutmålat med meterhöga bokstäver. Direktören, en modern ledartyp med humanistisk livssyn och hög etisk profil, vill trots den chockerande underrättelsen inte dramatisera "händelsen" och vill varken ha polisen eller pressen inblandade. Men polisen ser redan "med stort allvar" på fallet, och pressen, nåja, vittnet var ju tidningsbud. Så Cats strategi fungerar - de nya aktionsformerna ger betydligt större täckning i media än att släpa ut minkar. Jyllands-Posten placerar exempelvis historien på förstasidan. Ändå har det knappt börjat."

Ur "**Kronprinsessan**" av **Hanne-Vibeke Holst**.

Genom dialogen

I en del romaner består händelserna mest av att någon säger något till en annan person. Då kan det vara effektivt att bygga hela händelser kring dialogen, som till exempel i följande två exempel. Notera hur författarinnan, i det första exemplet, har lagt till några beskrivande ord efter varje "sa han" eller "frågade hon".

"Hej älskling!" sa hon och gick fram och kysste honom med ytterkläderna på. "Jag var rädd att du skulle ha gått och lagt dig!"

"Klart jag inte har!" Sa han och strök håret ur ansiktet på henne.

"Du måste vara alldeles slut."

"Fullkomligt, men också uppskruvad", sa hon, rätade på ryggen och tittade ut över vardagsrummet. Även där stod blommor överallt.

"Vilka är de från?" frågade hon överväldigad.

"Alla möjliga. Din mamma, mina föräldrar, din syster och svåger, dina väninnor, gamla pojkvänner, grannen under, grannen ovanpå, bostadsrättsföreningen, indierna på hörnet, barnens dagis....Jag har lånat en massa vaser."

"Gud var rörande!" utbrast hon och sjönk ner i andra änden på soffan.

Ur "**Kronprinsessan**" av **Hanne-Vibeke Holst**.

” – 4251 Archer Street, sa Meyer. Vi frågar första trafikkonstapel som vi får syn på. Det dröjde tio kvarter innan de fick syn på någon polis. De körde fram till honom och frågade efter Archer Street.

– Archer Avenue, menar ni väl?

– Ja. Jag antar det.

– Säg då vad fan ni menar. Och kör över till trottoarkanten! Ni blockerar trafiken!

– Vi ville bara veta....

– Jag har redan hört vad det är ni ville veta. Försöker ni mucka gräl?

– Nej konstapeln, sa Meyer.”

Ur ”**Hatet**” av **Ed McBain**.

Dialog

En del böcker är väldigt dialogbaserade emedan andra nästan helt saknar dialog. Ett exempel på den förra typen är "Kronprinsessan", som bitvis nästan helt består av dialog, emedan "Nybyggarna" är ett exempel på den senare. Mobergs bok innehåller inte mer än i genomsnitt cirka tre kommentarer/uttalanden per sida. I resten av texten beskrivs främst dels händelser och dels vad de olika figurerna tycker och tänker. Vilket som är best beror givetvis på vilken typ av historia det handlar om. Om det är en historia som liknar en film och den utspelar sig under en avgränsad period i tiden gör det sig väldigt bra ha mycket dialog. I vissa fall, om det handlar om en huvudperson kan man till och med ta med "allt" som sägs. Det är ganska vanligt i en del deckare i vilka man får följa en huvudperson både i privatlivet och i yrkeslivet under den korta period som brottsutredningen pågår.

En dialog tecknas antingen genom att skriva ut vad var och en av de samtalande säger (se citatet nedan) eller genom att beskriva samtalet. Dessutom kan bägge sätten givetvis kombineras. En sak som är viktig i det första fallet är att det som sägs stämmer med den bild av talaren som ska förmedlas. I det senare fallet däremot ska sammanfattningen stämma med anslaget.

"Grönkvist gick fram till en av pelarna. På den satt det tre knappar ovanför varandra. Högst upp satt ett nyckelhål med en nyckel i. Den mittersta knappen var stor och röd. Det var helt klart en nödstoppknapp.

- Vänta, skrek Sten, det kanske finns några fotavtryck, eller fingeravtryck där.
- Vadå, tror du det är ett mord eller? Har du inte lite livlig fantasi. Bara för att du råkat ramla över två mordutredningar så hör det faktiskt ändå inte till vanligheterna.
- Jamen, man vet ju inte, det verkar vara en ganska konstig olycka tycker ni inte det?
- Okay, vi avspärrar väl området runt dom här knapparna också, men jag har redan gått där en gång med avspärrningsbandet, bara så att du vet det.
- Men vi måste ju för fan lyfta upp lastbilen. Invände läkaren.
- Jag kan stå en bit bort och trycka med det här spettet som ligger här på golvet.
- Fan, rör det inte, sa Sten. Det kanske är skitviktig information i att spettet ligger där. Han kanske har tagit självmord.
- Det heter ta livet av sig, eller begå självmord. Upplyste läkaren allvarligt.
- Tack! Svarade Sten synbart irriterad."

Ur "Lyften" av Fredrik Andersson.

Om föregående dialog skulle beskrivas i löpande text skulle den kunna se ut så här:

"Den uniformerade polismannen var ivrig att pröva lyftanordningen. Men han blev stoppad av Sten, som i ganska upprörda ordalag påpekade att det skulle kunna medföra att han spolierade eventuella spår, såsom fingeravtryck, från en eventuell gärningsman. Polismannen ifrågasatte då Stens antydningar om att det kanske var ett brott som var begånget, eftersom det sällan är brott som ligger bakom människors död. Sten framhärdade och visade på det faktum att olyckan föreföll ganska märklig. Polismannen fann för gott att lyfta Sten, men han skyndade sig att, i en spydig ton, tala om för Sten att han förmodligen redan förstört en del av den eventuella bevisningen genom att gå inom det område som var aktuell att undersöka. Då blandade sig läkaren in i samtalet genom att irriterat säga att dom skyndsamt borde lyfta upp lastbilen så att liket kunde fraktas bort. Polismannen föreslog att de skulle manövrera lyftanordningen med ett järnspett som råkade ligga på platsen.

Sten hindrade honom genom att, med viss irritation i rösten, säga att det vore oklokt eftersom det även på järnspektet kunde finnas värdefulla spår av en gärningsman. Han framkastade samtidigt en teori om att det den avlidne själv begagnat spektet för att nå reglagen samtidigt som denne låg under ett av lastbilens hjul. Det slarviga sätt varpå Sten framförde sin åsikt föranledde läkaren att hålla en kort lektion i det svenska språket.”

Det skulle säkert kunna göras på ett betydligt smakligare sätt, men hur den än skrevs, skulle den antagligen bli tröttsammare att läsa än en ren dialog. Eftersom en dialog kan sammanfatta ganska mycket av en persons sinnesstämning i ord som ”skrek han”. Dessutom säger orden de olika personerna använder en del om dom själva, deras sinnesstämning och situationen i övrigt. Slutligen blir texten mer omväxlande eftersom författaren kan (och bör) låta olika personer tala på olika sätt.

Den största risken med att innefatta mycket dialog är dock att det kan bli tjatigt, allt som sägs behöver inte vara i dialogform. Det bör finnas ett syfte med varje replik, så ta bort de repliker som inte tillför något. Till exempel kan dialogen:

– Hej på dig du! Mannen vinkade glatt.

Stina vinkade tillbaka och besvarade hälsningen på samma klämkläcka sätt:

– Ja hej på dig du din gamla filur!

– Kul att se dig det var länge sedan!

– Ja det var det verkligen!

– Hur mår du?

– Jag mår bra du då?

Med fördel ersätts av ”De utbytte hälsningar och artighetsfraser om hälsan innan mannen frågade henne om....”

I en del romaner inleds och avslutas kommentarerna med anförings-/citationstecken. Emedan dom i andra inleds med talstreck, såsom i nedanstående exempel.

”– Och?

– Diagnosen är i stort sett positiv. Goda nyheter.

– Va?

Gunvald Larsson såg så förbluffad ut att han nästan verkade farligt och läkaren skyndade sig att säga:

– Ja, om han hade varit i livet förstås. Ganska goda nyheter.

– Vad vill det säga?

– Att han hade kunnat bli frisk.

Blomberg tänkte efter och modifierade utlåtandet.

– Nå, relativt återställd i alla fall.”

Ur **’Mannen på taket’** av **Maj Sjöwall** och **Per Wahlöö**.

Föregående dialog skulle med anföringstecken se ut såhär:

””Och?”

”Diagnosen är i stort sett positiv. Goda nyheter.”

”Va?” Gunvald Larsson såg så förbluffad ut att han nästan verkade farligt och läkaren skyndade sig att säga:

”Ja, om han hade varit i livet förstås. Ganska goda nyheter.”

”Vad vill det säga?”

”Att han hade kunnat bli frisk.”

Blomberg tänkte efter och modifierade utlåtandet. ”Nå, relativt återställd i alla fall.””

Jag anser att det blir rörigare med anföringstecken, dessutom blir det något förvirrande då man vill markera att en mening är ett citat.

Det är inte nödvändigt att personerna i historien uttrycker sig på det sätt som verkliga människor skulle ha gjort i samma situation. Den viktigaste skillnaden är ofta att replikerna är kortare än vad de är i en verklig konversation. Detta bland annat för att inte förvirra läsaren och för att historien inte ska tappa tempo. Här följer en dialog tagen ur ”**klockorna klämtar för dig**” av **Ernest Hemmingway**. Det kanske inte är så troligt att två personer i deras kläder i verkligheten skulle ha haft precis den här dialogen, men den är väldigt vacker och erotisk, tycker jag. Och den skapar en mycket mer romantisk och laddad stämning än en verklig dialog.

”– Men det har gjorts någonting med mig.

– Av vem?

– Av flera olika.

Nu låg hon alldeles stilla och som om kroppen var död och vände bort huvudet.

– Nu kan du inte älska mig mer.

– Jag älskar dig, sa han.

Men något hade hänt med honom och hon visste det.

– Nej, sa hon och rösten hade blivit livlös och tunn. Du kan inte älska mig. Men kanske du vill ta mig med till hemmet. Och så far jag till hemmet och jag blir aldrig din kvinna och ingenting.

– Jag älskar dig, Maria.

– Nej. Det är inte sant, sa hon. Och sen kom hon med det sista, ömkliga och hoppfullt:

– Men jag har aldrig kysst någon man.

– Så kyss mig nu.

– Det har jag velat göra hela tiden, sa hon. Men jag vet inte hur man gör. Där det gjordes någonting med mig där spjärnade jag emot tills jag ingenting såg. Jag slogs tills - tills - tills en satt på huvudet på mig - och honom bet jag - och sen band de för munnen på mig och höll armarna bakom huvudet - och så var det andra som gjorde någonting med mig.

– Jag älskar dig, Maria, sa han. Och ingen har gjort någonting med dig. Dig, dig kan ingen röra. Ingen har rört dig, lilla kanin.

– Tror du det?

– Jag vet det.

– Kan du älska mig då? Och var åter varm mot honom nu.

– Jag kan älska dig mycket mer.

– Jag ska försöka kyssa dig riktigt bra.

– Kyss mig lite grann.

– Jag vet inte hur jag ska göra.

– Bara kyss mig.

Hon kysste honom på kinden.

– Nej.”

Ofta är det ganska tydligt vem som säger vad, i synnerhet om replikerna är korta, men ibland måste det beskrivas. Grundvarianten på det är givetvis: "sa han/hon" (förutsatt att personerna är av olika kön). Men det blir ganska snabbt tjatigt. Den vanligaste variationen är att växla med att använda personernas namn, eller en tydligt särskiljande egenskap såsom "pojken" och "mannen". Ordet "sa" kan med fördel varieras med andra ord som: viskade, stönade, skrek, röt osv. Därutöver kan texten varieras genom att ibland, innan repliken, skriva vem som säger den, exempelvis:

"Han tittade henne i ögonen och viskade långsamt:
– Jag älskar dig!"

Istället för:

"– Jag älskar dig! Viskade han långsamt samtidigt som han tittade henne i ögonen."

Förvirringen rörande vem som säger vad blir mycket större om det är fler än två personer som samtalar. I det läget är det ofta tvunget att efter varje replik tala om vem som yttrade den. Då går det kanske över huvud taget inte använda "sa han/hon", eftersom alla kanske är män eller kvinnor. Grundregeln är då att använda namnen. Men det blir givetvis snabbt väldigt tjatigt. Ett vanligt alternativ är att hitta på andra bestämmingar för några personer, såsom i följande exempel i vilket en av aktörerna kallas för "polisbefälet" emedan huvudpersonerna "Gunvald Larsson" och "Kollberg" benämns med namn:

" – På dem pojkar, kommenderade polisbefälet. Nu får det vara nog.
Fler vita batonger drogs och blev synliga.
– Stopp, röt Gunvald Larsson med stentorsstämma.
All aktivitet upphörde.
Gunvald Larsson stegade fram och sa:
– Vad är det fråga om?
– Jag rensar området framför avspärningen, sa den äldre av poliserna.
Guldranden runt ärmen visade att han var förste polisassistent.
– Men här finns ju för fan inget att spärra av, sa Gunvald Larsson ilsket.
– Nej Hult, sa Kollberg."

Det är som regel bättre att personerna i dialogen gör något som visar deras känslor jämfört med att skriva att de är i ett visst sinnestillstånd.

"– Jävla pucko! Sa hon och drämde igen dörren."

Låter bättre än:

"– Jävla pucko! Sa hon ilsket."

Inre monolog

Det som många gånger mest skiljer olika fiktiva berättelser åt ifrån varandra är hur rollfigurernas tankar är beskrivna. För övrigt kan historien vara ganska tunt, men rollfigurernas reflektioner gör det stort och spännande. Och motsatsen ett fantastiskt scenario utan reflektioner kan bli oengagerade. Det finns emellertid knappt någon roman som helt saknar reflektioner från rollfigurerna. Åtminstone växlar ibland författaren från att beskriva en företeelse till att beskriva hur någon rollfigur upplever denna ”bilen såg nästan blå ut i den svaga kvällssolens sken”, eller något liknande.

I en del berättelser har författaren uppenbart strävat efter att skapa en inre monolog som står över hur människor i allmänhet tänker. Ambitionen kanske var att ge läsaren kloka budskap. I andra (ovanligare) strävar författaren efter att återspegla hur en verklig människa hade tänkt i samma situation. Det senare är ovanligare av flera skäl, men det främsta är förmodligen att en verklig tankegång skulle bli alldeles för lång och rörig för att någon skulle orka läsa den. Beskrivningar av inre monologer är därför oftast sammanfattningar¹ och mer sällan utskrivna i sin helhet. Ta till exempel följande tre exempel. I det första beskrivs vad huvudpersonen tänker på, utan att tankarna konkretiseras. I det andra är tankarna mer preciserade, utan att vara ordagrant beskrivna. I det tredje får ges intrycket att hela tankegången är ordagrant nedtecknad (det är bara en del av tankegången som citeras här).

¹ Om det är en sammanfattning av tankarna är det, så klart, berättarhjärnan som gjort den och då passar han/hon-form bäst. Men om det däremot är hela tankegången som utvecklas kan den vara skriven även i jag-form (som i det tredje exemplet).

”Han tog sig då före att vandra i strumplästen fram och åter, mellan fönstret och dörren i den trånga kammaren och samlade hela sin uppmärksamhet på morgondagens blivande arbete; ordnade göromålen i huvudet, utdelade dem; bemötte invändningar i förskott, övervann hinder, och efter en timmes arbete hade han ro och vila i huvudet, som nu kändes ordentligt och upplinjerat som en kontrabok, i vilken alla poster blivit införda på sin plats och hopsummerade, så att man i ett ögonblick kunde överskåda ställningen.”

Ur ”**Hemsöborna**” av **August Strindberg**.

”Om det möjligen skulle förslå till en påhälsning hos Skrattars eller om hon måste nöja sig med Nordmarks. De äldre Nordmarkspojkarne kallade henne Kladda och lellfarmora och det var visserligen försmädligt. Men deras fantasi räckte inte till att hitta på nya förargligheter.”

Ur ”**Hjortronlandet**” av **Sara Lidman**.

”Det verkar faktiskt vara så, sa jag för mig själv medan min blick vandrade från underläpp till underläpp genom rummet, att alla de mindre sympatiska egenskaperna hos människodjuret, högmod, girighet, frosseri, liderlighet och alla de andra, tillkännages tydligt i den där lilla randen av röd hud. Men man måste känna till koden.”

Ur novellen ”**Hustrubytet**” av **Roald Dahl**.

Inledningar

En del tycker nog att de första meningarna i en roman är särskilt viktiga. Det är kanske inte heller ovanligt att författare vändas länge inför dessa, i deras tycke, viktiga meningarna.

För den som har svårt att komma förbi inledningen på romanen, kan ett knep vara att börja i till exempel mitten på historien, eller då det börjar hända saker. På så sätt rundas problemet med att beslutet om både början och anslag annars måste tas samtidigt. Med det upplägget kan både inledning och anslag växa fram av sig själv. Det gör ju inte så mycket om det är några sidor som är lite ostringenta mitt i texten.

Att fortsätta någon annan stans i historien tycker jag, för övrigt, är ett knep som fungerar i alla lägen då jag kört fast och inte kommer vidare. Då går jag över till att beskriva en händelse ett obestämt antal sidor längre fram i historien. Det spelar inte så stor roll precis vad som sker i den händelsen eller om den hänger ihop med resten av historien. Bara anslaget är detsamma kan jag som regel sy ihop den med resten av historien tids nog. Och skulle det inte gå så är det heller inte så farligt om jag blir tvungen att stryka den. Jag har åtminstone kommit ur skrivkrampen (vilket är tråkigt att ha) och istället fortsatt att skriva (vilket är det roliga).

En del inledningar lite kryptiska och mystiska, såsom denna:

”Ingen månad kan som januari pågå i evighet.

Sålunda börjar det. Sent om aftonen sitter han med det gamla skådespelet. I ljuskretsen över skrivbordet träder gestalterna fram. De lever och talar. Älskar, lider och dör för hans penna och världen därute i hans eget vintermörker är varken tydligare eller beständigare än deras, utan just jämnt likadant. Just jämnt.

Såsom det också är avsett. Sådan är spelets idé. Förtrollad och innesluten böjer han sig fram över bordet - innesluten i tung insikt, ignorerande den svarta smärtan som löper likt en oklar gammal erinring nerifrån ländryggen. Doppar stiftet i bläckhornet, känner lampans värme över handryggen. Spetsen mot papperet; balanserande på orden, på den knivskarpa eggen mellan verklighet och verklighet.”

Ur ”**Flugan och evigheten**” av **Håkan Nesser**.

Historiens huvudperson bör presenteras ganska tidigt i berättelsen, annars finns det risk att läsaren fattar tycke för fel person. Det är ofta lämpligt att börja berättelsen i det att huvudpersonen råkar ut för något som förändrar dennes tillvaro. Såsom i detta textstycke som börjar med huvudpersonens resa till platsen för dramat.

”Han kom som ett yrväder en aprilafteon och hade ett höganäskrus i en svångrem om halsen. Clara och Lotten voro inne med sköt-ekan att hämta honom på Dalarö brygga; men det dröjde evigheter, innan de kommo i båt. De skulle till handelsman och ha en tunna tjära och på abeteken och hämta gråsalva åt grisen, och så skulle de på posten och få ett frimärken, och så skulle de ner till Fia Lövström i Kroken och låna tuppen mot ett halvpund småtärna till notbygget, och sist hade de hamnat på gästgivargården, där Carlsson bjudit på kaffe med dopp.”

Ur ”**Hemsöborna**” av **August Strindberg**.

Många historier har emellertid inte en så tydlig början. Då kan de börja med en anekdotisk beskrivning av huvudpersonen, vilket **Sara Lidman** gjorde i berättelsen ”**Hjortronlandet**”.

”Franz var den förnämste torparen och så målmedveten att grannarna emellanåt kallade honom bonden.

Men tidigt i hans liv, kanske innan han blev född, hade han drabbats av någon oförrätt som aldrig upphörde att gräma honom. Han kunde inte som grannarna nöja sig med torparvillkoren som fullgod orsak att vara arg, det fanns ett annat skäl som gällde bara honom. Det är svårt att ha glömt anledningen, när harmen gnisslar och väser. Han hade varit nygift när han kom till Ön och med en kvinna som medfört häst, ko och husgeråd. Istället för att föda barn hade hon burit sten. Hon var den torparhustru statens kommitterade måste ha drömt om för sina arrendatorer men aldrig vågat beskriva i något kontrakt.”

Allternativt kan de börja med en förkunnelse om vad det är för sorts historia och vem det är som berättar, såsom i detta exempel:

”Om ni verkligen vill höra den här historien, så väntar ni er väl att jag ska börja med att tala om var jag föddes, hur taskig min barndom blev, vad mina föräldrar sysslade med innan jag kom till världen och sånt dravel, som i David Copperfield, men jag känner inte för det. För det första är jag så trött på det, för det andra skulle mina föräldrar få slaganfall om jag avslöjade något om deras privatliv. De är väldigt känsliga på den punkten, särskilt min far.”

”jag tänker börja berätta om dagen då jag slutade Pencey Prep. Pencey Prep är alltså en skola i Agerstown, Pennsylvania. Ni har antagligen hört talas om den.”

Ur ”**Räddaren i nöden**” av **J. D. Salinger**.

Det är inte självklart att romanen börjar med inledningen på den process som ska skildras. Om vi till exempel skulle ta historien om Mats och hans otrogna hustru, så är det rimligt att den historien börjar med att han träffar hustrun. Möjligen kanske den börjar när hans far är otrogen emot hans mor, eller...

Säg att vi börjar med att Mats träffar hustrun på universitetet. Då inser var och en ganska snart att antingen blir det en lång transportsträcka fram till dess att det spännande börjar. Eller ett kraftigt hopp i historien från att de är nykära till att han finner henne i säng. Skulle man börja med att Mats kliver in genom dörren och finner hustrun i säng, skulle risken vara stor att läsaren blir lite väl överrumplad. Vem ska läsaren sympatisera med?

Jag tror att om det är Mats hämnd som är själva historien, så det vore lämpligt att börja med ett par sidor om honom, för att läsaren ska förstå att det är han som är huvudperson. Därefter presenteras problematiken (hustruns otrohet), sedan....

Historien skulle sedan säkert må bra av att författaren då och då la in tillbakablickar på deras liv tillsammans. Mats kanske funderar över om hon slutat älska honom. Har hon någonsin gjort det och så vidare. I dylika inre monologer passar det förmodligen väldigt bra att lägga in saker som den första gången de sågs.

Checklista

- ✍ Börja inte peta och ändra i din text förrän du skrivit klart hela historien, eller åtminstone skrivit klart ett avsnitt. Annars är det lätt att fastna och därmed aldrig bli klar.
  - ✍ Vänta i några dagar innan du går igenom det du skrivit. Försök sedan läsa det som om du aldrig sett det förut, då är det lättare att se bristerna.
1. Anslaget, kontrollera att:
    - ✍ Du inte oavsiktligt byter anslag under historiens gång.
  2. Stavning
    - ✍ Tänk på att ordbehandlingsprogram, som "Word", inte markerar ord som finns i programmets ordlista. Vilket medför att det kan vara fel ord som är rätt stavat.
    - ✍ Det blir lätt dubbla mellanslag ibland. Det kan du lätt korrigera, om du använder "Word", genom att med funktionen "Ersätt" byta ut alla dubbla mellanslag med enkla dito, dvs " __ " med " _ ".
  3. Språket, kontrollera att:
    - ✍ Det är en lagom blandning av långa och korta meningar. Tänk på att när det är spännande är det ofta lämpligt att ha fler korta meningar.
    - ✍ Flera meningar i följd inte börjar på samma sätt. Om så är fallet bör du stuva om lite.
    - ✍ Inte olika tempusformer oavsiktligt är blandade i en och samma händelse.
    - ✍ Orden passar i situationen.
    - ✍ Orden inte upprepas för ofta. Om så är fallet, fundera över synonymer som du kan ersätta dom med ibland. Kontrollera i synnerhet att det inte är för tätt mellan orden han/hon. Om så är fallet kan du:
      - a. Ersätta en del av dom med ordet för till exempel den kroppsdel som gör något, såsom "handen slöt sig om handtaget" istället för "han la handen på handtaget".
      - b. Ersätta en del av dom med hans/hennes, såsom "Hennes blick svepte över rummet" istället för "hon tittade runt i rummet".
      - c. Ta bort meningar.
      - d. Ta bort ordet han/hon, ibland fungerar meningarna ändå.
      - e. Ersätta en del han/hon med personens namn eller smeknamn.
  4. Storyn, kontrollera om:
    - ✍ Det finns längre stycken i texten som inte tillför något. Om så är fallet: ta bort dom.
    - ✍ Det går att förstå varför saker händer. Annars: komplettera.
    - ✍ Den har potential att ge läsaren det du vill att den ska ge, till exempel spänning, humor, erotik eller romantik.

5. Miljöer, kontrollera att:

- ✍ Det inte finns en massa onödiga miljöbeskrivningar. För historien viktiga händelser bör förmodligen ha en mer välbeskriven scen än oviktiga dito. Om det inte är så att det är en väldigt speciell plats som den oviktiga händelsen utspelar sig på.
- ✍ Miljöerna är beskrivna på olika sätt.
- ✍ Beskrivningarna stämmer med den tänkta betraktaren. Annars modifiera.

6. Dialog, kontrollera att:

- ✍ Läsaren känner igen sig i hur de olika personerna pratar. Om en individ ofta använder slanguttryck i början så bör denne nog fortsätta med det (om det inte finns en särskild poäng med att denne ändrar sitt sätt att tala, vilket ju också kan vara fallet).
- ✍ Alla personer i en historia inte använder samma språkbruk.
- ✍ Det personerna säger stämmer med hur de är beskrivna.
- ✍ Orden passar till situationen.
- ✍ Det går att följa vem som säger vad. Ibland kan man behöva addera några ”sa han” eller ”frågade hon” för att läsaren ska kunna hänga med. Men det bör absolut inte ha dylika förtydliganden efter varje kommentar.
- ✍ Det inte är för mycket onödig dialog.

7. Personer, kontrollera att:

- ✍ Någon inte oavsiktligt byter namn genom historien.
- ✍ Det i varje situation är klart för läsaren vilken person som det för tillfället handlar om.
- ✍ Varje person är sig lik genom hela historien.
- ✍ Alla personer är beskrivna på olika sätt.
- ✍ Det de karaktärs- och personlighetsdrag som du vill ha fram hos var och en verkligen framgår av beskrivningarna.
- ✍ Varje person är lagom mycket beskriven för att deras rollfigur ska bli klar för läsaren. Alla, eller ens någon, behöver inte vara beskriven till utseendet för att historien ska fungera.

8. Händelser, kontrollera:

- ✍ Att det finns motiv för att ha med var och en av händelserna som är beskrivna i texten.
- ✍ Längden på beskrivningarna av händelserna. Tänk särskilt på att kontrollera att viktiga händelser inte bara blivit undansopade i ett par meningar. Eller att det inte är en massa onödiga beskrivningar mitt i en spännande händelse, som gör att läsaren tappar tempo.
- ✍ Att händelseförloppen verkar trovärdiga.
- ✍ Att det går att förstå vad som sker.

Övningar

1. Här följer två utdrag från var sin sida i var sin bok av tre olika författare (text A-F), som anses ha olika stilar, försök gissa vilka som hör ihop. Du får gärna försöka gissa författare också, men jag tror att det är omöjligt.

F

Hans bevakningsuppgift var som kosmetika. Den var bra att ta till, men den behövdes inte.

Tre timmars väntan i ösregn kan få en människa att bli galen, men också att tanka för att ha nåt att göra. Han var den tänkande typen. Efter en timme hade han en plan och efter två var han övertygad om att planen skulle hålla.

A

Han blev som förvirrad, det ströp till inom hela hans kropp som en fruktansvärd drift, en drift långt hårdare än den som kvinnor väckte hos honom. Han tyckte att han skulle bli galen om han inte på ögonblicket fick ett glas brännvin. Hela kroppen drog sig samman, ögonen såg ingenting, det var knappt han förmådde resa sig från skrivbordet och ge sig ut salsskänken där brännvinet stod.

B

Han ser ut i regnet och känner sig med ens mer förtvivlad än någonsin. Glasrutan är precis till hälften genomskinlig, den andra hälften speglar hans ansikte; han ser på sin bild som ständigt raderas ut av vattnet, men som ändå hela tiden finns kvar. Tar upp flaskan och dricker en klunk. Den gamla kvinnan betraktar honom bekymrat. Demonen skrockar i hans huvud.

C

Signalementet på mördaren var magert. Han hade fått ett passfoto som var oanvändbart. Ingen hade nånsin känt igen nån på några meters hall från ett passfoto. Men han skulle vara 1.80 och halta. Han var gipsad efter ett benbrott. Det var alltid nåt att gå efter.

D

Han blir förfärad. Varför alstras sådant i hans hjärna? Det är inte han själv som gör det; en skrattande och oändligt uttråkad demon sitter inuti hans huvud och kläcker dessa vidriga tankefoster. Varför finns det inga säkerhetspärar mot sådant här? Vad skall han göra den dag alltihop bara fortsätter rakt ut i verkligheten? När han faktiskt tilltalar en sådan här kvinna och sårar henne djupt nere i livsroten. Vad kommer att hända då?

E

Han blev blind och döv som en som blivit galen av kärlek, han visste att han skulle ha mördat den som tagit brännvinet ifrån honom, men endast två, tre glas behövde han för att bli lugn och klar igen. Nu hade han inte på länge känt av denna hemska, oförklarliga åtrå. Han kände den som en hemlig synd och var rädd att sitta uppe om natten.

Rätt svar: C+F= "Birka" av Hans Holmér, A+E= "Vägen under stjärnorna" av Moa Martinsson , D+B= "Flugan och evigheten" av Håkan Nesser.

2. Läs en valfri roman, som om det var du som skrivit texten och höll på att korrekturläsa den, använd gärna en penna och gör noteringar i texten. Gör därefter ett flödesschema⁵ över en del av historien, med en ruta för varje händelse.

3. Titta på någon film som du sett tidigare och fundera samtidigt över:

- ✍ Hur personerna introduceras.
- ✍ Hur och när olika händelser börjar respektive slutar.
- ✍ Vad de olika händelserna tillför.
- ✍ Om det finns flera parallella historier.
- ✍ Hur spänningen ökas under filmens gång.
- ✍ Hur du skulle skriva historien i romanform.

⁵ Ett flödesschema kan se ut så här:

Personer

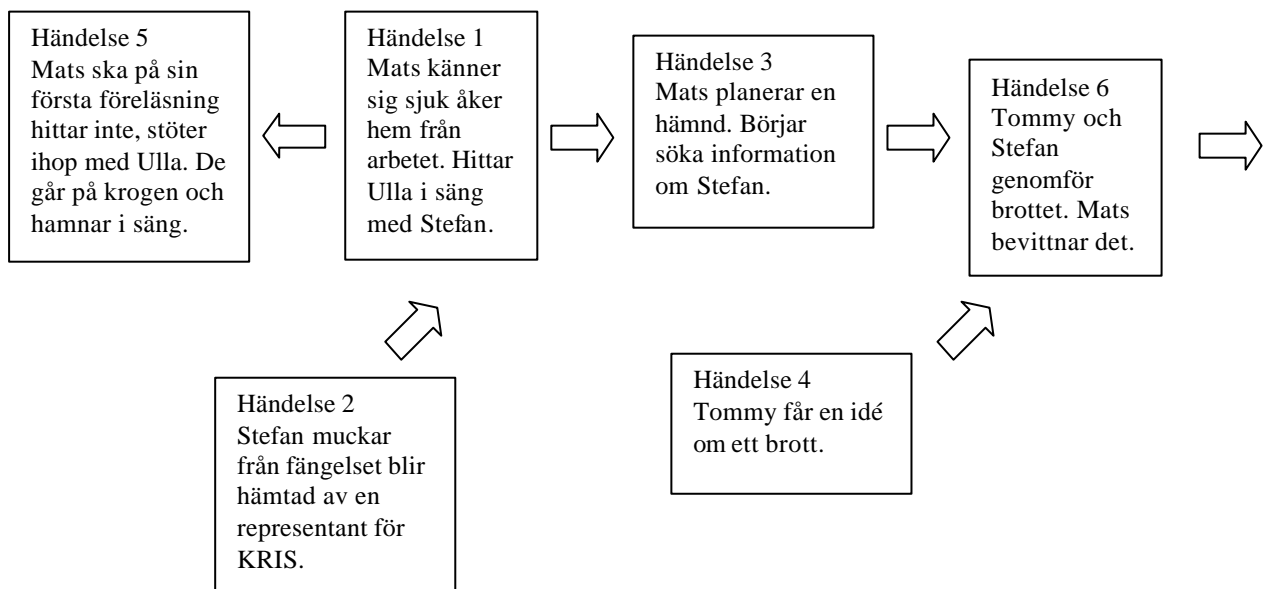
Kalle, kille i 20-årsålder, studerar på ett universitet, singel.

Ulla, likaså studerande och singel i samma ålder.

Berit, Ullas mamma gnällig tant.

Stefan, smågangster, brutal har suttit i fängelse för misshandel, ser ut som en skinnskalle

Osv.

Det är inte nödvändigt att göra ett flödesschema, men det kanske är ett bra sätt att snabbt dokumentera historien som finns i huvudet. Därefter kan det vara bra att lämna historien ett slag, för att några dagar/veckor senare återkomma till den och då försöka att med "färska" ögon bedöma om den skulle kunna bli läsvärd. När sedan väl skrivandet är igång kanske historien, emellertid, flyter iväg åt ett helt annat håll, i synnerhet om anslaget är så väl uttänkt att det drar iväg med historien dit det vill.